

Het huis van Heintje en Nelis de Ruijter aan de Molenstraat in Zetten, 75 jaar geleden.

Foto: Heintje en Nelis de Ruijter voor hun woning aan de Molenstraat, eind jaren 30, 20^e eeuw.

Vooraf.

Het is eind februari 2020, we weten nog niet dat de coronacrisis op komst is. Ik ben een halve dag naar de Betuwe om een kop koffie te gaan drinken bij Jan en Mickey de Ruijter in Herveld. Jan is een neef van mijn vader Cor zaliger en een zoon van Theo, de jongste zoon van Heintje en Nelis. Ik heb contact gekregen met hen via Facebook doordat ik op zoek ben gegaan naar andere “de Ruijters”. Nazaten van mijn katholieke overgrootvader en -moeder, Nelis de Ruijter en Heintje Berends. Het lijkt mij mooi om andere De Ruijters te laten delen in de familiegeschiedenis die mijn vader en ik zijn gaan uitpluizen vanaf eind jaren tachtig van de vorige eeuw. We hebben al veel gevonden, maar na het overlijden van mijn vader in 2008 is het onderzoek op een laag pitje komen te staan. Ik heb het de afgelopen tijd weer met veel plezier opgepakt.

Oorlogsherinneringen.

In de genealogische documenten van mijn vader kwam ik een verhaal tegen dat hij geschreven heeft (en mijn vader schreef nogal veel), op tweede kerstdag 1997: “Een speeltuin tussen de mortieren”. Hierin beschrijft hij wat hij zich herinnert van de gebeurtenissen aan het einde van de tweede wereldoorlog toen hij logeerde bij zijn opoe en opa in Zetten. Dit document vormt, 75 jaar na de bevrijding van Nederland, mede de bron voor het verhaal over het huis van Heintje en Nelis.

Zetten is een oud dorp in de Betuwe en grenst aan het riviertje de Linge. Zetten werd in geschriften al genoemd in de 11^e eeuw. Aan het einde van dit verhaal is een kaartje opgenomen met de omgeving van Zetten en voorkomende plaatsen uit dit verhaal.

Foto: Nederlands Hervormde kerk Zetten

De hervormde kerk in Zetten was ook voor Heintje en Nelis een markant gebouw waarvan de toren er al sinds de 14^e eeuw staat. In Zetten zelf was geen katholieke kerk. Daarvoor moest je naar Indoornik. De grootvader van moeders kant van Heintje, Arnoldus IJzendoorn¹, is in 1796 gedoopt in deze Nederlands Hervormde kerk in Zetten. Hoe het dan komt dat Heintje katholiek was wordt een volgende keer beschreven.

Een logé uit Eindhoven.

In de zomer (juli) van 1944, Nederland was nog geheel bezet door de Duitsers, kregen opoe² Heintje en opa Nelis de toen 12 jarige Cor de Ruijter, mijn vader, een tijdje te logeren. De huisarts van familie de Ruijter uit de Anjelierstraat in Eindhoven had geadviseerd om Corrie, zoals hij genoemd werd, een tijdje op het platteland onder te brengen omdat hij aardig ondervoed was.

Corrie's vader, die ook Cor heette, maar ook wel Nelis genoemd werd, bracht hem met de trein vanuit Eindhoven naar Zetten in de Betuwe. We zullen Corrie's vader verder Cor sr,

¹ Arnoldus IJzendoorn is dus één van de 16 oudvaders van mij, vijf generaties voor mij.....

² In die tijd werd het woord “opoe” nog vaak gebruikt in plaats van “oma”.

noemen omdat de naam Cor ook op zijn grafsteen vermeld is.

Een treinreis was in die oorlogsjaren een gevaarlijke reis, want treinen werden regelmatig beschoten door Engelse vliegtuigen. Cor sr en Corrie kwamen zonder problemen onderweg aan op het station van Zetten-Andelst, iets ten zuiden van het dorp Zetten. Cor sr had ook zijn trouwkostuum bij zich, om uit te lenen aan zijn jongste broer Theo. Theo had dat kostuum nodig voor een kerkelijk feest waar hij naar toe zou gaan.

Hoe ze van het station naar de Molenstraat, helemaal aan de noordkant van het dorp, zijn gegaan weet ik niet. Waarschijnlijk te voet, zo ver is het niet, zo'n 2,5 kilometer, en er werd wat afgelopen in die tijd. Corrie kwam overigens wel vaker in de zomer logeren bij Heintje en Nelis. Die treinreis zal hij dan ook wel vaker gemaakt hebben

Molenstraat 12.

Heintje en Nelis woonden in een huis aan de Molenstraat. Dit huis is gebouwd in 1935³. Het was een twee onder één kap woning, zoals er nog meerdere in de straat stonden. Vanaf de straatkant gezien, was hun huis de woning aan de linker kant. Het huis had één bovenverdieping, onder het dak. Daar sliepen alle kinderen.

Geld om een eigen huis te kopen hadden ze niet, het was dan ook gehuurd.

De achtertuin van het huis grensde aan het riviertje de Linge. De twee woningen waren gespiegeld, met een dakkapel op de scheiding. Die dakkapel is ook goed te zien op de foto waar Heintje en Nelis voor hun huis gefotografeerd zijn. Er werd, zoals gebruikelijk in die tijd, nog gekookt op een fornuis dat met hout gestookt werd. Een tegenwoordig gebruikelijke keukenkraan was niet voorhanden, wel een pomp die waarschijnlijk met de hand bediend werd. Een toilet was aanwezig in de aanbouw achter het huis. Hoe dit toilet er uit zag, daar kunnen we alleen naar gissen. Op nummer 12 woonden niet alleen Heintje en Nelis, maar ook nog enkele kinderen van hen: Nolda, Jan, Jaap en Theo. De overige kinderen, Cor sr, Marie, Wim en Henk, woonden niet meer thuis. Dochter Nolda zien we op de foto uit het raam kijken naar de fotograaf. Wie die fotograaf was is niet bekend.

De buurvrouw op nr. 10 of 14 was vrouw van den Brink en aan de overkant woonde de familie Franken volgens de herinneringen van ons vader.

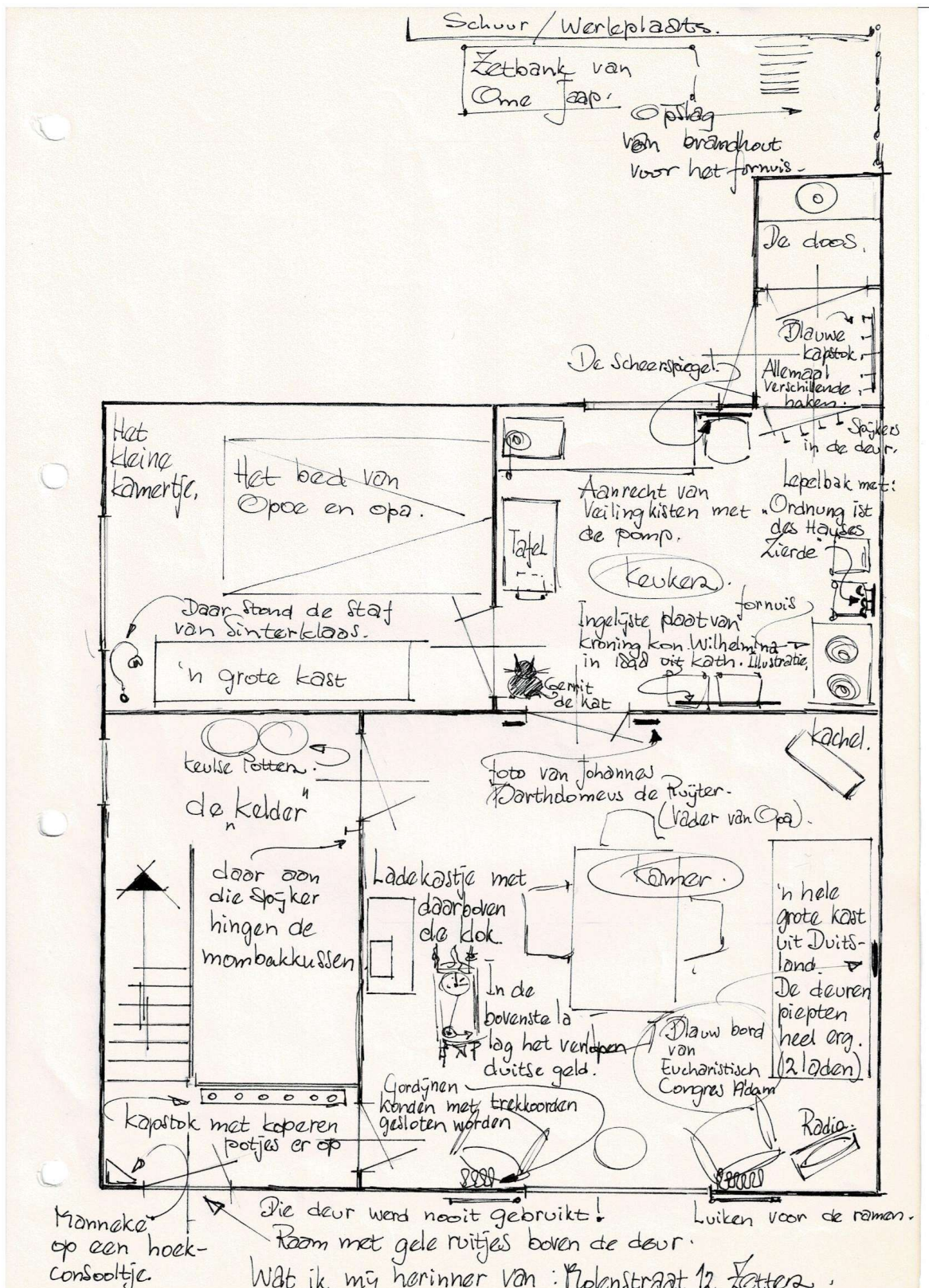
Wanneer Heintje en Nelis er precies zijn komen wonen weten we nog niet, dat ga ik nog uitzoeken. Wat we wel weten, is dat het gezin in 1910 nog in Homberg (D) woonde. Daar is immers de jongste zoon, Theo, geboren. Uit overlevering weten we dat Nelis als stoker in Homberg op een verffabriek werkte. Heintje is teruggekomen naar Nederland met de jongste kinderen en tijdelijk bij haar moeder, Nölleke Berends-IJzendoorn, in het achterhuis aan de Kerkstraat in Zetten gaan wonen. Er is dus nog het een en ander in het bevolkingsregister uit die tijd op te zoeken.

Op de foto met Heintje en Nelis is goed te zien dat er muurankers aan de buitenkant van de gevel gebruikt zijn om de vloer van de verdieping te bevestigen. Opvallend is ook het rijtje verticaal gemetselde stenen in de gevel. Je kunt het goed zien links boven het hoofd van Nelis. Aan de houding van Heintje en Nelis op de foto is te zien dat ze niet gewend waren gefotografeerd te worden. Ze staan er nogal stijfjes op. Jammer genoeg is niet bekend ter gelegenheid waarvan de foto gemaakt is.

³ Bron: Huispedia.nl e.a.

Binnen aan de Molenstraat 12.

Hoe zou het er binnen in het huis hebben uitgezien? Er zijn helaas geen foto's van, maar mijn vader heeft zijn herinneringen hierover ooit wel aan papier toevertrouwd.....

Afbeelding: de herinneringen van mijn vader aan de inrichting van Molenstraat 12.

Interessant om te zien wat er allemaal op de begane grond aanwezig was. Je kunt er je eigen beelden bij vormen. Opvallend voor mij is de foto aan de muur in de kamer van Johannes Bartholomeus de Ruijter, de vader van Nelis. Hij zal wel Jan genoemd zijn. Jan was smid in Amsterdam. Helaas is de foto verloren gegaan en weten we ook niet hoe deze Jan de Ruijter er uit heeft gezien. Jammer, want er zijn toch een aantal nazaten naar hem vernoemd.

Nelis en Heintje.

De vader van Nelis was dus een Amsterdammer. Nelis is als Cornelius Johannes geboren in 1865 in Amsterdam en werd daar timmerman. Naar verluid was hij een goed vakman. Heintje is zes jaar later geboren, in 1871, als Arnolda Hendrina te Zetten.

De vraag is dan ook, waar en hoe, deze twee mensen elkaar hebben leren kennen. Het antwoord daarop is gevonden in het bevolkingsregister van Amsterdam. Heintje blijkt namelijk als dienstbode in Amsterdam gewerkt te hebben tussen 1893 en 1896. Zij werkte daar voornamelijk in buurt YY, de wijk die we als “De Pijp” kennen. Nelis woonde ook een groot deel van die tijd in deze wijk, vlak bij het Saphatipark waar Heintje werkte en woonde. Waarschijnlijk hebben ze elkaar daar in De Pijp leren kennen.

Afbeelding: Dienstboderegister Amsterdam met vermelding van Arnolda Hendrina Berends.

In juni 1896 vertrok Heintje weer naar de gemeente Valburg, waar Zetten toe behoorde en in september 1896 zijn ze getrouwd. Heintje en Nelis gingen vervolgens in Wageningen wonen. Ze verhuisden nog al eens, en woonden ook nog een aantal jaren in Amsterdam. In een volgend verhaal kom ik verder op Heintje en Nelis terug.

Oorlogshandelingen.

In augustus '44 werd er door de bewoners van Zetten en dus ook door het gezin van Heintje en Nelis meer merkbaar van oorlogshandelingen. Op de toen nog belangrijke feestdag van Maria's Tenhemelopneming, op dinsdag 15 augustus 1944, was het gezin te voet naar de katholieke kerk St. Jan de Doper in Indoornik gegaan. Daar werd een eucharistieviering gehouden en feest gevierd omdat pastoor Campman 25 jaar priester was. Vanuit het huis aan de Molenstraat was dit een kleine 2 kilometer lopen. Om bij de katholieke kerk te komen, liepen ze eerst de Molenstraat uit, door de Heldringstraat evenwijdig aan de Linge en dan via de Lingebrug de Linge over naar Indoornik. Na de feestelijkheden wandelden ze naar huis en zagen ze een aantal Engelse jachtbommenwerpers die de trein van Nijmegen naar Geldermalsen beschoten. Die spoorlijn liep iets ten zuiden van Zetten. Volgens ons vader ontstond er paniek; zoiets hadden ze nog niet eerder meegemaakt. In de weken na dit incident maakten ze nog meer van dit soort beschietingen mee. Soms waren de zonen van Heintje en Nelis en Corrie daar zelfs vlak bij in de buurt.

Op zondagmorgen 17 september, zagen Heintje, Nelis en de andere gezinsleden in de achtertuin van het huis in de Molenstraat bommenwerpers overvliegen, die de zuidelijke rand van de Veluwe bestookten. Ze namen aan dat het de Tommies (Engelsen) waren. Het bleek

later een onderdeel van de Operatie Market Garden te zijn. Het schouwspel werd buiten in de tuin bekeken, behalve door opoe Heintje die doodsbang was. In de middag kwamen er andere vliegtuigen over, deze trokken zweefvliegtuigen met zich mee. Uit de vliegtuigen zagen de dorpsbewoners parachutisten springen. De vliegtuigen werden beschoten door de Duitsers en vanuit de achtertuin in de Molenstraat zagen ze ook vliegtuigen neerstorten.

De volgende middag, op 18 september, kwamen de vliegtuigen met zwevende aanhangers weer overvliegen en landden er zelfs van die zweefvliegtuigen aan de andere kant van de Linge. Mensen uit de Molenstraat, waaronder Jan, Jaap en kleinzoon Corrie, zijn gaan kijken. Ze liepen via een in 1944 nog bestaande loopbrug naar de overkant van de Linge. Ze zagen dat de meegevlogen soldaten de achterkant van het zweefvliegtuig afschroefden. Uit het zweefvliegtuig werden motorfietsen, een jeep en een aanhanger met licht geschut uitgeladen. Het was de eerste keer dat De Ruijters een Jeep zagen. Volgens kleinzoon Corrie deelden de soldaten nog sigaretten uit en vertrokken ze richting Randwijk. Het hele gebeuren rond die dagen had meer impact. Zo viel de stroom blijvend uit en was het 's avonds dus donker. De enige verlichting in huis was een pitje dat in een potje met raapolie dreef.

Foto: Inhoud van één van de zweefvliegtuigen zoals de bewoners van de Molenstraat gezien kunnen hebben.⁴

De beschietingen namen toe. Jaap, Jan, Nolda en Corrie gingen 's nachts slapen in de kelders van het Magdalenahuis⁵, of Huize Bethel⁶ in Zetten. Daar was stro beschikbaar op de grond en de mensen namen dekens mee om onder te slapen. Heintje en Nelis bleven gewoon thuis slapen. Nelis scheen "voor de duvel nog niet bang" te zijn. Om toch enige bescherming te bieden tegen beschietingen, stapelden de zonen van Nelis en Heintje pakken stro tegen de

⁴ Bron: gelderland.75 jaar bevrijd.nl

⁵ Tehuis voor ongehuwde moeders en kinderen

⁶ Wijkplaats voor prostituees

achtergevel van het huis op nr. 12. Aan de achterkant lag ook de slaapkamer van Heintje en Nelis, zoals op de plattegrond te zien is. Dat stobalen niet echt hielpen zou later blijken.

Evacuatie.

Ergens in de tweede helft van november 1944 werd Zetten geëvacueerd. Door oorlogshandelingen werd het te gevaarlijk. Alle vrouwen, bejaarden en kinderen dienden zich te verzamelen op de hoek van de Hoofdstraat en de Molenstraat. Vandaar werden ze weggebracht naar o.a. Tilburg en België. Nolda en Corrie sliepen vervolgens twee nachten bij een familie aan de Heuvel in Tilburg. Nolda regelde dat Corrie met een auto van het Rode Kruis naar Eindhoven, naar huis, kon. Theo had overigens Corrie het trouwkostuum van zijn broer Cor sr meegegeven dat hij geleend had voor het priesterfeest op 15 augustus daarvoor. Thuis, in Eindhoven aangekomen, bleek het huis vol te zitten met "Ruijters". Onder andere zoon Henk van Heintje en Nelis met zijn vrouw. Zij waren ook geëvacueerd en Nelis had ze aangetroffen bij Philips in Strijp en mee naar de Anjelierstraat genomen. Corrie kon er niet meer bij en werd te logeren gestuurd bij een andere oom en tante. Het huis aan de Anjelierstraat was ook maar een klein huisje en niet iedereen kon daar blijven. De evacués zijn tot begin juni '45 blijven logeren in de Anjelierstraat.

Terug in Zetten .

Kleinzoon Corrie kwam in de late herfst weer voor de eerste keer in Zetten. Waarschijnlijk voor de bruiloft van Theo en zijn Bets op 22 november '45.

Er was zwaar gevochten in het dorp. Het grootste deel was stukgeschoten, of gebombardeerd. Ook de kerk in Indoornik bestond niet meer. Het huis van Heintje en Nelis lag volledig in puin; het gestapelde stro had niet geholpen..... Op onderstaande foto zien we de Molenstraat vanaf de Hoofdstraat richting Hemmen. Er was niet veel meer van over.....

Foto: De Molenstraat gezien vanaf de Hoofdstraat zoals Heintje en Nelis deze na de oorlog aantreffen.⁷

⁷ Bron: Facebook Oud Gemeente Valburg. Fotograaf: Teun Versluis

Het huis aan de Molenstraat op nr. 12 was waarschijnlijk het achterste huis van het derde blok woningen, vanaf de Hoofdstraat gezien. De hele bovenverdieping inclusief het dak is verdwenen. Het boompje of de struik waar Heintje en Nelis bij poseerden op de foto stond er nog. De volgende twee blokken woningen zien er van een afstandje nog redelijk ongeschonden uit.

Heintje en Nelis kregen na terugkomst in Zetten een tijdelijke kamer aan de voorkant het grote huis van familie Kruijzen in de Steenbeekstraat. Dat huis staat er nog steeds. Ze hebben in de Steenbeekstraat gewoond tot begin 1947. Daarna kregen ze een nieuwbouwwoning aan de Damstraat ter beschikking waar ze tot hun overlijden gewoond hebben. Heintje overleed al heel snel, op 27 maart 1947, Nelis leefde daarna nog twee jaar.

Heintje en Nelis liggen begraven, net als een aantal van hun kinderen, op het kerkhof achter de na de oorlog nieuw gebouwde kerk in Indoornik. De graven zijn er nog steeds. De kerk is herbouwd aan de andere kant van de weg. In verhouding liggen er veel "De Ruijters" op dit kerkhof. Allemaal afkomstig van dat ene gezin aan de Molenstraat 12.

Jan, Jaap en Nolda woonden nog jaren in dat huis op de Damstraat.

75 jaar later: 2020.

De vier woningen voorbij het huis van Heintje en Nelis, dus vanaf nr. 14 en een blok verderop in de straat, zijn herbouwd. De daken zijn vervangen, er is bijgebouwd, maar de muurankers en de rij verticaal gemetselde stenen, twee karakteristieke elementen van deze woningen, zijn nog steeds duidelijk herkenbaar.

De twee woningen naast het huis van Heintje en Nelis (toenmalig nr. 14 en 16) zijn een aantal jaren geleden alsnog afgebroken. Op deze plaats staat nu één nieuwe woning. Dat is de woning met de twee witte dakkapellen. De huisnummers komen niet meer overeen met de situatie in 1944. Er is hernummerd.

De grond waar 75 jaar geleden het huis van Nelis en Heintje de Ruijter stond, heeft nu een agrarische bestemming en wordt ook gebruikt als parkeerterrein voor bezoek aan Historisch Hemmen, aan het eind van de Molenstraat. Er staan weipalen om heen en er loopt een voetpad van de Molenstraat naar het riviertje De Linge.

Foto links: de Molenstraat in 2020 vanaf de Hoofdstraat.

Foto rechts: de verticale gemetselde rij stenen en een muuranker in de gevel van Molenstraat 18 (voor hernummering).

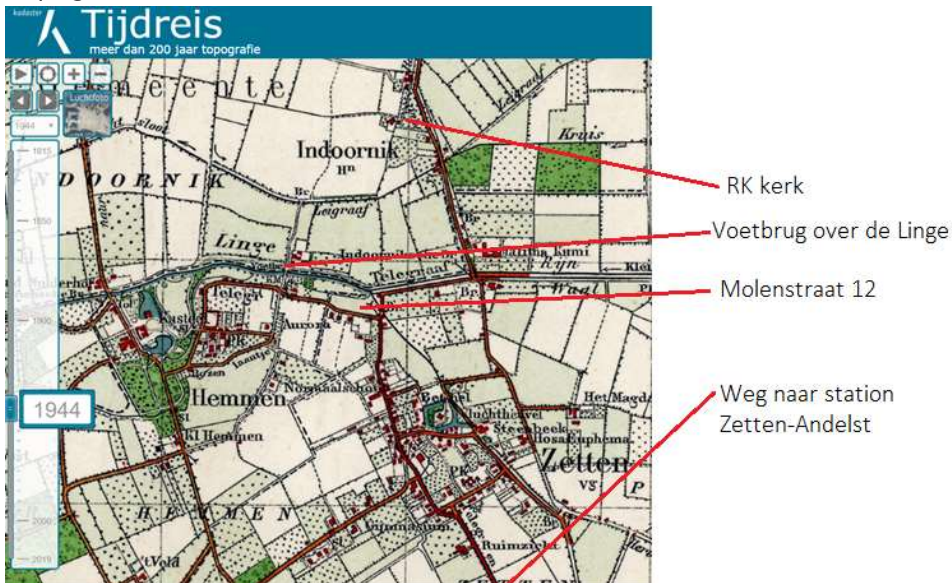
De Ruijters

Zoals bij het begin van dit verhaal verteld, ben ik in februari 2020 koffie gaan drinken bij Jan en Mickey de Ruijter. Prachtig was het dat Mickey ook de broers en zussen van Jan uitgenodigd had. Helaas waren enkele zussen verhinderd. Maar een aantal nazaten van Heintje en Nelis, van twee generaties, troffen elkaar zo 75 later.

Hulsberg, april 2020

Ron de Ruijter

Topografische kaart Zetten 1944.

Afbeelding: kadastrale kaart Zetten en Indoornik 1944 (de twee onder één kap woningen aan de Molenstraat zijn nooit ingetekend, de topografische dienst was nog niet zo snel....).